

Psicòlegs i Macacos: l'experiment de Harlow

Una de les biògrafes de Harry Harlow (1905-1981) diu que la millor manera d'entendre l'amor és destrossar-lo i això fou exactament el que va fer aquest psicòleg, deixeble de Terman, el conegut teòric dels test d'intel·ligència.

Harlow és l'autor d'alguns dels experiments objectivament més cruels que mai s'hagin fet amb animals en psicologia. El més conegut consistia a separar (entre 6 i 12 hores després del naixement i fins 3 mesos o fins i tot a un any) uns cadells de macacos rhesus (macaca mulatta) de les seves mares i fer-los alletar per 'mares artificials', una mena de grollers models de filferro la forma dels quals recordava vagament la d'una femella de macaco.

L'experiment de la 'mare artificial' fou concebut amb tota una càrrega ideològica de profunditat: s'intentava convèncer les mares de classe treballadora, durant la dècada 1950-1960, que abandonessin els seus fills a casa perquè, al cap i a la fi, qualsevol pot alletar una criatura i donar-li escalf. La tesi ideològica era òbvia: els fills no us necessiten.

Harlow va treballar amb dos models de ninots en forma de mare substituïda. Un model estava dotat d'un mecanisme que proporcionava aliment amb una tetina als joves macacos, però era de filferro i, per tant, dolorós. Un altre model de ninot era de tela, acollidor però sense mecanisme alimentari. Significativament, els macacos triaven la 'mare' recoberta de tela (és a dir, la que ofería escalf –per mínim que fos) i només feien ràpides incursions a la figura de filferro quan els empenyia la fam. Fins i tot quan, en algunes variants particularment cruels de l'experiment, aquestes mares de tela dutxaven els macacos amb aigua freda, els pobres cadells preferien la mica de calidesa de la tela al despullament del filferro. El confort en el contacte i la temperatura eren criteris preferits a l'alletament o al moviment en forma de balanceig de la mare substituïda.

La 'tria' dels macacos pot semblar òbvia en la mesura que instintivament esperem que una mare doni calidesa. Però el que és sorprenent és com va 'llegir' Harlow l'experiment. D'entrada el va valorar com una impugnació del behaviorisme. Per a un bon partidari de Skinner el macaco hauria d'haver associat 'mare de filferro' amb 'menjar' i triat la font d'aliment, per dolorosa que fos, mentre que en realitat va fer el contrari.

Però, a més, Harlow havia 'demostrat' que una substituïda de drap era més important que la mare nutricia. Immediatament, va publicar un article de títol 'provocador'. Ni més ni menys que: 'La maternitat, obsoleta'. Es tractava de popularitzar la idea suposadament feminista (?) que els nens no necessiten les mares biològiques, sinó 'afecte' (el doni qui el doni) i que, en conseqüència, les dones no havien de sentir-se malament per treballar.

L'any 1958 en el seu discurs com a president de l'American Psychological Association va dir: 'és alentador adonar-se que, als Estats Units, l'home compta físicament amb la dotació essencial per competir amb la dona en una activitat fonamental: la cria dels fills. Ara sabem que la dona de les classes treballadores no és necessària a casa per la seva capacitat per amamentar: és possible que, en un futur previsible, la lactància dels nadons deixi de considerar-se una necessitat per tal de convertir-se en un luxe, una forma ostentosa de consum'.

Encara avui (2007) Estats Units és un dels sis únics països del planeta Terra que no donen a les dones ni un sol dia de baixa per maternitat, gràcies a considerar els fills com 'una forma ostentosa de consum'. Això sí, Harlow es va casar dues vegades i totes dues dones van deixar de treballar per tenir fills.

El problema és que a la fi del període d'aïllament, els macacos tenien bona salut, però el seu comportament social havia estat completament anorreat. En una publicació va arribar a reconèixer que quan els macacos havien estat del tot aïllats durant un any es comportaven com 'vegetals semianimats'. [Jacques-Philippe Leyens: 'Psicologia social', Bcn: Herder, 1982, p.21]. Entre 1958 i 1962 va publicar diversos assaigs acceptant que els macacos criats amb mares de drap patien desajustaments psicològics. Llavors simplement va adaptar la tesi: no calia que la persona que doni amor sigui la mare, però és necessari quelcom més que un pur escalf transitori. Però això era una obvietat, una cosa sabuda de tota la vida amb nens adoptats i que s'explica en centenars de contes tradicionals sobre madrastrès.

Quan els anys van passar, els primers macacos criats amb mares de substitució creixeren; però no sabien ni jugar ni aparellar-se. Harlow volia que les femelles creixessin perquè mentre tant s'havia plantejat una altra pregunta: ¿quina mena de mares serien les macaques que no havien tingut mare biològica?. Però les macaques no sabien fer la gestualitat d'aparellament: ni aixecaven la cua, ni movien els malucs. Llavors inventà el que, sense cap pudor, anomenà un 'poltre de violació': lligava les femelles de manera que els mascles poguessin muntar-les. Una vintena de macaques van tenir descendència. D'aquestes una part significativa van matar directament les cries en néixer, unes altres es mostraven indiferents i només un petit grup de quatre o cinc es mostraren 'adients' per a la maternitat.

Els experiments de Harlow, de fet no tenen cap valor científic perquè no proven res que el sentit comú no digui i, a més, ignorava tota una llarga sèrie d'experiències anteriors amb animals i humans sobre aïllament sensorial (especialment les de René Spitz (1945) sobre els asils per a infants i la 'síndrome d'hospitalisme'), que simplement va reduplicar. Però paradoxalment, del maltractament animal en va sortir tota una reflexió sobre el tema del maltractament infantil. Costums com el de posar el nadó en contacte amb el pit de la mare tot seguit de tallar el cordó umbilical deriven dels experiments de Harlow. La pregunta és si el fi justifica els mitjans.

En part, el Front d'Alliberament dels Animals va néixer com a reacció davant els treballs de Harlow i cada any organitza una manifestació davant el Primate Research Center de la Universitat de Madison on Harlow treballava.